

PSICHOANALIZĖS REIKŠMĖ SOCIALINIŲ NORMŲ PAŽINIMUI

Mindaugas Verbickas

Mykolo Romerio universitetas

Viešosios teisės institutas

Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius

Elektroninis paštas: mvmindaugas@yahoo.com

Telefonas: +370 2714637

Pateikta: 2017 m. sausio 30 d.; priimta spausdinti: 2018 m. birželio 15d.

DOI:10.13165/SMS-18-10-1-07

Santrauka. Ar psichoanalizė gali būti naudinga sprendžiant šiuolaikinės visuomenės transformacijų moralines, etines ir teises dilemas? Ar psichoanalizės procesų metu gaunami duomenys bei žmogaus psichinė gerovė (well being) naudotina kaip kriterijus formuojant krikščioniškas, teises ir kitas socialines normas? Kokios yra psichoanalizės įtakos galimybės socialinėms normoms? Straipsnyje yra nagrinėjami psichoanalizės tikslai socialinių normų atžvilgiu, nauda individualaus moralinio ir norminio idealo atsinaujinimui, aptariamoms socialinių normų kaitos ir atsparumo galimybės.

Reikšminiai žodžiai: psichoanalizė, socialinės normos, Edipo kompleksas, krikščioniškoji etika, krikščioniškoji moralė.

Įvadas

Šiuolaikinėje globalizacijos, pluralizmo ir naujų technologijų visuomenėje stebime pokyčius, su kuriais mėgindamos sinchronizuotis institucijos ir socialinės normos patiria sunkumų¹. Ar psichoanalizė gali būti naudinga sprendžiant šiuolaikinių transformacijų

1 Žr. Verbickas, M. *Prigimtinės ir pozityvistinės teisės sąveikos problematiškumas*. Soter: religijos mokslo žurnalas, 2017, Nr. 61(89), p. 65.

dilemas? Kokios jos įtakos galimybės socialinėms privalomojo pobūdžio elgesio taisyklėms: religine morale, etika ir teise grindžiamoms socialinėms normoms?

Religijos ir psichoanalizės sąveikos klausimas nėra naujas. Pirmiausia jis žymi įtamą, kylančią iš paties psichoanalizės kūrėjo S. Freudo darbų². Psichoanalizė prasidėjo kaip ateistiškosios apšvietos filosofijos kryptis, kurios ryšys su transcendencija S. Freudui reiškė santykį su protėviais ir bendru žmonijos pasąmoniniu paveldu, galiausiai mus atvedančiu iki graikų mitologijos, iki *Eros* ir *Thanatos*. Prancūziškosios psichoanalizės mokyklos kūrėjas J. Lacanas nors ir rėmėsi Bibliiniu monoteizmu, tačiau tai, ką jis vadino „žydų Dievu“, kilo iš nekintančios struktūruojančios struktūros žmogaus psichikoje ir neatitiko katalikiškosios doktrininės dievybės sampratos³. Vėlesni šios srities mokslininkai daugeliu atvejų buvo nuosaikesni religijos atžvilgiu. Sunku nesutikti su E. Frommu, kad „socialinių mokslų kaupiamas žmogaus prigimties ir jo egzistenciją valdančių dėsnių pažinimas greičiau talkininkauja, negu kelia grėsmę religinės nuostatos vystymuisi“⁴. Tačiau daugeliu atveju religijos ir psichoanalizės sąveikos mokslinė refleksija – tai iš psichoanalizės atradimų perspektyvos mąstomas tikėjimo fenomenas ir religija kaip individualus ir bendruomeninis jausmas.

Šiuo tyrimu siekiama atsakyti, ar apibendrinti psichoanalitinės psichoterapijos metu gaunami duomenys naudotini kaip kriterijus krikščioniškosios moralės ir etikos ir teisės normų pokyčiams? Galbūt tam tikri vertybiniai, instituciniai ir teisiniai šiuolaikinės visuomenės pokyčiai jau yra nulemti psichoanalitinės psichoterapijos gaunamų duomenų? Ar socialinės normos turėtų keistis atsižvelgiant į šiuos duomenis? Rasti pagrįstus atsakymus į šiuos klausimus padės ši metodologija:

Tikslas – įvertinti psichoanalizės reikšmę socialinių normų pažinimui.

Objektas – psichoanalizės įtaka socialinėms normoms.

Uždaviniai: įvertinti psichoanalizės tikslus krikščioniškųjų normų atžvilgiu; aptarti mokslinio ir technologinio progreso įtakos teisės normoms problematiką; atskleisti normos reikšmę Edipo laikotarpyje ir Dekaloge; įvertinti psichoanalizės duomenų reikšmę socialinėms normoms; atskleisti psichoanalizės naudą individualaus moralinio ir norminio idealo atnaujinimui.

Metodai – lyginamosios analizės ir apibendrinimo.

Dialogą tarp psichoanalizės ir religinio tikėjimo XX a. antroje pusėje ėmėsi tirti tokie prancūzų mokslininkai kaip François Roustang, Michel de Certeau, Maurice Bellet, Jean Clavreul⁵. Tai buvo susiję su Jėzuitų Ignaciškųjų dvasinių pratybų renesansu ir jų analize psichoanalizės atradimų šviesoje. Šiame tyrime remtasi Louis Beinaert⁶ ir An-

2 Žr. Kajokas, T. V. *Tikėjimas ir psichoanalizė* / Barštienė, N. Kajokas, T. V. Milašiūnas, R. Ulevienė, J. Židonienė, R. *Psichoanalitiniai etiudai*. Vilnius: Tyto alba, 2009, p. 9–18.

3 Plg. Paisant, Ch. *Les catholiques, la psychanalyse et la Bible. De Fabrique d'une alliance paradoxale* / Dr. Aulenbacher, Ch. MCF, Prof. Dr. Cotin, J. *Théologie pratique. Pédagogie. Spiritualité*. Vol. 12, Zürich: LIT, 2017, p. 32.

4 Fromm, E. *Psichoanalizė ir religija*. Vilnius: Mintis, 1981, p. 120.

5 Žr. Paisant, Ch. *supra* note 3, p. 32.

6 Beinaert, L. (1906-1985) Paryžiaus psichoanalizės draugijos ir Tarptautinės medicininų, psichologinių ir religinių studijų asociacijos steigėjas.

toine Vergote⁷ žvalgomis. Abu šie mokslininkai bendradarbiavo su J. Lacanu ir ryškiu intelektualiniu indėliu prisidėjo prie psichoanalizės ir krikščionybės tarpusavio ryšio supratimo. Lygiagrečiai su psichoanalizės įtaka krikščioniškosioms normoms, bus aptartos dvi pagrindinės teisės normoms kylančių iššūkių kryptys socialinių mokslų ir technologijų pažangos kontekste. Čia remtasi sveikatos teisės specialistu, profesoriumi Jean-René Binet, savo mokslinėje veikloje daug dėmesio skyrusiam mokslo progreso teisinio reglamentavimo problemai.

1. Psichoanalizės tikslai krikščioniškųjų normų atžvilgiu

Psichoanalizė yra viena iš psichoterapijos rūšių, skirta asmenims, kenčiantiems dėl neurozių, psichozių, ribinių būsenų ir blogos savijautos bei pripažįstantiems, kad šių sunkumų priežastis glūdi juose pačiuose. Toji priežastis vadinama vidiniu konfliktu⁸, sudarančiu žmogaus motyvacijos ar demotyvacijos, veikimo ar neveikimo pagrindą. „Įvairūs poreikiai ir motyvai kovoja dėl pirmenybės reguliuoti elgesį. Asmenybė – tai nepaliaujamai konfliktuojančių procesų konfigūracija. Konfliktas yra neišvengiamas, bet jo intensyvumas ir sugebėjimas produktyviai jį spręsti skiriasi priklausomai nuo individo raidos patyrimo. Tai, kad vaiko aplinka nepadeda jam produktyviai tvarkytis su patyrimu ir vaikas išgyvena psichinę traumą, veikia asmenybės formavimąsi ir mažina žmogaus galimybes išgyventi vidinį konfliktą, sėkmingai jį spręsti⁹. Šiam vidiniam konfliktui spręsti psichoanalizėje naudojamas pokalbio metodas. Psichoanalitikas, remdamasis paciento gera valia, pokalbiu siekia transformuoti paciento blogą savijautą į gerą. Tai procesas, kurio metu yra atkūrinėjamas ryšys tarp elgesio normos ir jos subjektyvaus priėmimo ir siekiama panaikinti tarp jų kažkada atsiradusį konfliktą. Tikslas – padėti žmogui pasiekti psichinę sveikatą, gerovę (pranc.: *bien être*; angl.: *well being*).

Etika tiria „žmogaus elgesio principus, standartus, jų normas gėrio ir blogio aspektu“¹⁰. Krikščioniškoji etika remiasi Bibliiniu dorovingo elgesio idealu, taigi dažnai yra radikali žmogaus siekiamybių sritis¹¹. Radikalumas šiuo atveju reiškia normas bei standartus, neturinčius tikslo pasitarnauti žmonių gerovei ta prasme, kaip gerovė suprantama psichoanalizėje. Dar daugiau, tiek etika, tiek moralė¹² gali netgi tapti sunku-

7 Vergote, A. (1921-2013) Liuvono universiteto profesorius, psichoanalizės specialistas, filosofas ir teologas. Belgijos psichoanalizės mokyklos kūrėjas.

8 Psichoanalizė, remiasi psichodinaminės teorijos asmenybės samprata, pagal kurią asmens motyvacijos ir veiklos pagrindą sudaro vidinis konfliktas tarp norų, baimės ir vertybių. Žr. Myers, D. G. *Psichologija*. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2008, p. 738.

9 Andrikiėnė, L. S. *Freudas. Varų psichologija. Psichoanalizės raida* / Andrikiėnė, L. Laurinaitis, E. Milašiūnas, R. *Psichoanalitinė psichoterapija*. Vilnius: Vaisių žinios, 2013, p. 11–12.

10 Veniūtė, M. *Etika*. / Visuotinė lietuvių enciklopedija. T. V. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2004, p. 620.

11 Beirnaert, L. *Aux frontières de l'acte analytique. La Bible, saint Ignace, Freud et Lacan*. Paris: Seuil, 1987, p. 84.

12 Vartodami etikos ir moralės sąvokas, vadovaujames H. Kelsen išaiškintu skirtumu: žmonių pareigas ir teises nustato moralė, o etika pažįsta, aprašo bei kodifkuoja moralinių autoritetų ar papročių sukurtas normas. Žr. Kelsen, H. *Grynoji teisės teorija*. Eugrimas: Vilnius, 2002, p. 83.

mų psichiniame lygmenyje priežastimi. Moralinio požiūriu, psichinė žmogaus gerovė (komfortas) gali būti palenkiamą vardan normų ir tai gali būti kelias, kuriuo žmogus yra vedamas aukštesnių žmogiškųjų vertybių link. Taigi tikslai, kurių siekia psichoanalizė, nesutampa su krikščioniškosios moralės ir etikos siekiamybėmis.

2. Mokslinio ir technologinio progreso įtakos teisės normoms problematika

Šiuolaikinis mokslas padeda pažinti žmogų suteikdamas pozityvių žinių apie tai, kas mums daro įtaką. Šio pažinimo pobūdis nesujęs su žmogaus vertės pozityviu, ar juo labiau negatyviu pripažinimu. Tai žinios, atskleidžiančios natūralias ir kultūrinės įtakas, sąlygotumas¹³. Psichoanalizė yra vienas iš tokio pažinimo pavyzdžių. Dėl jos gauname žinių ne tik apie žmogaus susirgimus, bet ir apie tarpasmeninių ryšių gelmines prielaidas, kultūrinių traumų padarinius, galimybes, ribotumus, jų kilmę, priežastis bei raidą, taip pat sprendimų ir įveikos galimybes. Šios žinios gali inspiruoti diskusijas apie teisės normų pokyčius ir tai jau yra mokslinio bei technologinio progreso įtakos teisei problematikos klausimas.

Profesorius J. R. Binet išnagrino du mokslinio, technologinio progreso ir sveikatos teisės sąveikos tipus¹⁴:

1. Teisė, žmogaus apsaugą aukojanti vardan mokslo ir technologijų pažangos;
2. Teisė, mokslo ir technologijų progresą palenkianti žmogaus apsaugai.

Pirmuoju atveju teisė atsiduria prieš faktą, naujovę, ką nors, kas iki tol neegzistavo ir todėl nebuvo reglamentuota, pvz.: „tobulo“ vaiko pasirinkimo technologinės galimybės prenatalinėje fazėje; draudimo teisė genetinės informacijos prieinamumo kontekste; diskriminacijos ir eugenikos rizikos personalizuotos medicinos galimybių kontekste ir t. t. Pažangos siekiantis mokslas sukuria naujovę, o teisė, savo ruožtu, atsiduria prieš šį faktą ir mėgina pritaikyti bendruosius, jau egzistuojančius, teisės principus¹⁵. Šiuo atveju mokslas daro pažangą, o teisė vejasi jį atsidurdama prieš realizuotą mokslo laisvės teisinį principą. Tai situacija, kai teisė nesirenka, bet prisitaiko dažnai aukodama žmogaus apsaugą vardan mokslo ir technologijų pažangos.

Antruoju atveju mokslo ir technologijų pažanga sąveikauja su teise iš esmės kitaip: teisė moksliniam ir technologiniam progresui nurodo kryptį. Šiuo atveju nėra pasikeitusios faktinės situacijos ir būtinybės į tai reaguoti. Yra tik teisės aktuose įtvirtinta mokslo teisė siekti pažangos, kuriai gali būti reikalingas galiojančių teisės normų pakeitimas arba naujų įvedimas. Šiuo atveju teisė mokslo ir technologijų progresą iš anksto palenkia žmogaus apsaugai. Tai ne faktai, keičiantys teisę, tai teisė, kuri turi pasikeisti, kad įgalintų, arba priešingai, pasipriešintų naujų faktinių situacijų atsiradimui.

13 Žr. Faes, H. *Le droit d'être homosexuel et la question du mariage* / Revue d'éthique et de théologie morale 2013/1 (n°273), Paris: Cerf, p. 37.

14 Binet, J.R. *Droit et progrès scientifique. Science du droit, valeurs et biomédecine*. Paris: Presses Universitaires de France, 2002, p. 35–58.

15 Plg. Juškevičius, J. *Principų taikymas norminant sveikatos priežiūros sritį* / Jurisprudencija, 2008, 12 (114), p. 8.

J. R. Binet mano, kad teisė tapo tendencijos suabsoliutinti mokslo reikšmę įkaite. Teisė „norėdama išeiti iš teologinio ir metafizinio mąstymo eros tam, kad įžengtų į pozityvizmo amžių pabandė vertinti save kaip mokslą“¹⁶. Tokiu būdu teisė imituodama mokslinius metodus, tikrąjį šiuolaikinį tobulumo modelį, atitolo nuo pačios teisės. Ši tendencija teisėje pasireiškia tuo, kad pati teisė siekia būti maksimaliai koherentiška tam, kad užtikrintų saugumą ir maksimalų juridinį efektyvumą. „Tai paaikškinama tuo, kad tikslas, kurio siekiama teisės normomis yra indiferentiškas savo teisėtumui“¹⁷. Teisė nukreipia visą fokusą į savo techniką, t. y. teisės normų sudarymo ir pritaikymo tobulinimą, ignoruojant normų tikslus. Anot J. R. Binet, nors teisės doktrina yra pakankamai techninis mokslas, tačiau suabsoliutindama mokslinius metodus ir žodyną ir jais apsiribodama, teisė apgauna save¹⁸. Vienoje iš hipotezių J. R. Binet įrodinėja, kad tokia teisės progreso samprata sukuria regresinius mechanizmus pačioje teisėje. Juridinė pozityvistinė doktrina siekdama savo idealo, kuri traktuojama kaip aksiologinį neutralumą, tampa tik vykstančių procesų stebėtoja ir neigia savęs kaip kūrėjo rolę¹⁹. Pasiduodama scientizmo įtakai, teisė save susilpnina ir palenkia nepajėgumui prieš galingumo kompleksą. Norėdami būti maksimaliai moksliški ir objektyvūs, juristai prarado teisės funkcijų prasmę ir atėmė iš teisės galimybę formuoti paties mokslo progresą tam, kad apsaugotų vertybes, nes tik ji viena, t. y. teisė gali suteikti mokslui prasmę ir pagrindimą. Kadangi besivystantis mokslas bei technologijos priverčia teisę iš naujo pergalvoti teisės tikslų klausimą, denonsuoti šią teisės silpnę šiandien yra vienintelė galimybė siekti ir tikėtis teisės progreso. Šiuolaikinio teisės progreso sąlyga yra vertybių atradimas, teigia J. R. Binet²⁰. Ši problematika yra bendra tiek psichoanalizės, tiek ir kitų mokslų bei technologijų progreso sąveikai su teise.

3. Normos reikšmė Edipo laikotarpyje ir dekaloge

Mitas apie Tebų karalių Edipą, užmušusį savo tėvą ir vedusį savo motiną²¹ yra centrinis psichoanalizės konceptas, reiškiantis, kad vaikas kaip pirmąjį savo libido realizacijos objektą pasirenka motiną ir dėl šios priežasties tėvą patiria kaip konkurentą kovoje dėl išskirtinės motinos meilės. Tėvas šiuo atveju atstovauja normą draudžiančią incestą. Tokiu būdu vaikas pirmą kartą savo gyvenime susiduria su draudimu, kuris tampa visos žmogaus moralinės, etinės ir teisinės struktūros jo psichikoje pagrindu. Dėl to šis draudimas yra vadinamas pagrindiniu arba fundamentaliuoju įstatymu²². Šis „įstatymas yra dovana vaikui, nes jį atskiria nuo netinkamo kraujomaišos prisirišimo bei įgalina pere-

16 Sourieux, J.L. *Introduction au droit. Droit fondamentale*. / Série „Droit politique et théorique“, Paris: Presses universitaires de France, 1990, p. 56.

17 Binet, J.R. *supra* note 14, p. 140.

18 Ibid. p. 140.

19 Ibid. p. 145.

20 Ibid. p. 141.

21 Žr. Kunas, N. *Senovės Graikijos legendos ir mitai*. Kaunas: Šviesa, 1984, p. 363–364.

22 Žr. Vergote, A. *Psychologie et religion. Dieu, Mère, Père et Amant* / Encyclopédie des Religions, II, Paris: Bayard, 1997, p. 2281.

iti prie savarankiškumo ir atsakingų iniciatyvų”²³. Žmogui būdingą malonumo siekimą čia riboja reikalavimas atsisakyti jo patenkinimo. Tokia žmogaus akistata su norma ankstyvajame gyvenimo periode sukelia agresiją, iš kurios išsivaduojama identifikuojantis su autoritetu. Būtent draudžiantysis įstatymas Edipo laikotarpyje veda žmogų jo „tikrojo žmogiškumo”²⁴ link.

Ši dėl normos, įvykstančios malonumo įveikos koncepcija atitinka Aristotelinę-Tomistinę malonumo sampratą, pagal kurią malonumas žmogaus gyvenime yra akstinas, skatinantis veikti²⁵, tačiau ne suverenų gėris pats savyje. „Malonumas padaro veiklą tobulą ne kaip joje glūdinti savybė, o kaip veiklos metu atsirandantis tobulumas, panašiai kaip jaunystėje išsiskleidžia grožis”²⁶. Tomas Akvinitis šį požiūrį plėtojo teigdamas, kad malonumas nėra nei veiksmo sudedamoji, nei jį keičiančioji dalis, bet kaip savyje gero veiksmo priedas²⁷. Taigi dėl normos įvykstantis malonumo atsisakymas, leidžia infantiliam psichizmui humanizuotis. Tai įvyksta per konfliktą, kuris ir sudaro žmogiškosios brandos dinamizmą²⁸. Malonumo įveika Edipo laikotarpyje atlieka pasitarnavimo aukštesnėms žmogiškosioms vertybėms funkciją. Tačiau žmogaus super-ego yra vieta, sauganti visus su šia įveika susijusius potyrius ir vaizdinius.

A. Vergote čia išveda paralelę su simboliniu Dievo tėvystės konceptu religijoje. Anot jo, kaip Edipo laikotarpyje žmogus susiduria su tėvo autoritetu, kuris primesdamas incesto draudimo įstatymą, skatina vaiką siekti aukštesnių vertybių, taip analogiškas procesas vyksta ir religijoje. Nėra religijos be autoritetingos, įstatymus duodančios ir valdžią vykdančios tėvo tipo dievybės. Biblinis Dievas, įsteigdamas savo tėvystę išrinktajai tautai, duoda įstatymą, vadinamą Dekalogu²⁹. Dalis Dekalogo įsakymų yra pateikti draudimo forma, lygiai kaip ir incesto draudimo atveju. Šios „neigiamos formuluotės siekia pozityvios žmogaus impulsų transformacijos”³⁰. Todėl incesto ir religiniai draudimai dalijasi tais pačiais tikslais. Meilė tėvui yra lemta paklusnumo normos, kurią nustatė tėvo autoritetas. Norma yra kelias, kuriuo iš kūdikiškojo gyvenimo etapo pereinama į brandesnę, autonomiškesnę. Šiuo keliu per ryšį, užmegztą žodžio (kalbos) pagrindu, veda tėvas. Biblija šį žodžio (kalbos) ryšį vadina „Sandora”³¹. Dėl imperatyviosios normos žmogus pereina iš vieno gyvenimo etapo į kitą: Edipo laikotarpyje per incesto draudimą, Biblinėje religijoje per Dekalogą. Abiem atvejais tai vyksta per norminio pobūdžio lemtus išbandymus bei sunkumus. Abiem atvejais, dėl šio perėjimo į brandesnę etapą, tenka save apriboti.

23 *Supra* note 22, p. 2281.

24 Vergote, A. *La loi symbolique: négativité et instauration d'un ordre*. Le rapport à la loi dans l'adolescence, Lille: Actes du Congrès international, 1988, p. 127–148.

25 Žr. Aristotelis. *Rinktiniai raštai. Nikomacho etika*. VII, 14, Vilnius: Mintis, 1990, p. 208–210.

26 *Ibid.* X, 4, p. 257.

27 Plg. Aquin, T. *Somme théologique, Ia, Iae, 4, 2. Cerf, Paris, 1984*.

28 Vergote, A. *supra* note 22, p. 2281.

29 Vergote, A. *supra* note, p. 2281–2282.

30 *Ibid.* p. 2282.

31 *Ibid.* p. 2282.

4. Psichoanalizės duomenų naudingumas socialinėms normoms

Pasak L. Beirnarreto, Edipo laikotarpio įstatymas yra nepriklausomas ir negali tarnauti psichoanalitikui kaip kriterijus sprendžiant, nes susidūrimas tarp incesto troškimo ir jo draudimo jau yra įvykęs ir psichoanalizės poreikis tai rodo. Kitaip tariant, psichoanalitikui nereikia niekaip teigti, apginti ar aiškinti fundamentalaus įstatymo. Psichoanalizės proceso tikslas yra padėti pacientui grįžti prie užslopintų jausmų ir rasti prasmę juos interpretuojant. Siekiama atkurti ryšį tarp normos ir jos subjektyvaus priėmimo, kuris buvo konfliktiškas. Tai prasmės dovana žmogui, kuri pasak L. Beirnarreto, jau yra etikos sritis, tačiau kartą įvykęs konfliktas su norma trukdė šią dovaną priimti.

Ar negalėtume žengti dar toliau susiejant psichoanalizę su religija ir teise tam, kad būtų galima gauti iš psichoanalizės argumentus siekiant koreguoti socialines normas?³² Kitaip tariant, ar apibendrintos psichoanalizės terapijos procesų žinios negalėtų pasitarnauti kaip kriterijus ir metmenys formuojant etikos ir moralės normas, o teisėkūroje kaip materialiosios teisės šaltinis³³? Tokiu būdu sukurtume kalbą, kurios vardu galėtume kurti ir keisti socialines normas³⁴.

L. Beirnarretas pabrėžia lemtingą pašąmoninių prasmų ir normų skirtumą. Anot jo, psichoanalizė negali kištis į norminę sritį „tuo pačiu neperžengdama savo kompetencijos“³⁵. Moralisto ar teisininko kompetencija yra normos, o psichoanalizė gali tik „apšviesti“ šias normines sritis „atskleisdama tai, kas normose yra susiję su žmogaus norais ir geismais“³⁶. Psichoanalizė gilinasi į žmoguje glūdinčio konflikto priežastis ir nesąmoningus motyvus, kurie yra neprieinami nei moralei, nei teisei. Todėl šių disciplinų sąveika negali nulemti norminių pasikeitimų. Tiek psichoanalizuojamasis, tiek ir bet kuris kitas žmogus „net ir nustojęs savo norams taikyti norminius apribojimus, vis tiek lieka saistomas normos, kuri negrindžiama psichoanalize“³⁷. Todėl ir dėl psichoanalizės terapijos gaunama informacija negali tarnauti kaip argumentas norminiam reguliavimui. Nepriklausomai nuo to, kokie dalykai atrandami per psichoanalizę, žmogaus veikla vis tiek išlieka norminio reguliavimo objektu.

Tačiau psichoanalizė gali atskleisti naujas sritis norminiam reguliavimui ir tokiu būdu prisidėti prie socialinių normų atsinaujinimo. Pvz., akcentas čia gali persikelti iš privačios gyvenimo srities į viešąją tiek, kiek psichoanalizė padeda geriau pažinti vaikų auklėjimo, lytiškumo, homoseksualumo arba traumines, ribines, suicidines ir kt. patirtis. Tačiau pati psichoanalizė negali pasiūlyti nieko, kas iš esmės būtų norminio pobūdžio³⁸.

32 Plg. Beirnaert, L. *Aux frontières de l'acte analytique. La Bible, saint Ignace, Freud et Lacan*. Paris: Seuil, 1987, p. 85.

33 Plg. Avoža, S. Bosaitė, A. Brazdeikis, S. Butov, S. Juzikienė, R. Mikelėnas, V. Mizaras, V. Smaliukas, A. Staskonis, V. Vileita, A. *Civilinė teisė. Bendroji dalis*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 46, Plg. Katuoka, S. *Tarptautinės teisės šaltiniai*. Vilnius: VĮ Registrų Centras, 2013, p. 17.

34 Plg. Beirnaert, L. *supra* note 32, p. 85.

35 Ibid.

36 Ibid.

37 Ibid.

38 Ibid.

Kadangi psichoanalizės procesas neturi tikslo paciento padaryti moralesniu, todėl norminiu požiūriu jo rezultatas lieka atviras visoms galimybėms.

5. Psichoanalizės įtaka individualaus moralinio idealo atnaujinimui

Paskutinis šio tyrimo žingsnis yra skirtas pažvelgti į įtaką, kurią visgi psichoanalizės procesas gali turėti individualaus moralinio ir norminio idealo atsinaujinimui. Žvelgiant iš psichoanalitinės perspektyvos, normos yra tampriai susijusios su noru įtikti kitiems, atitikti galiojančius standartus ir baime ką nors nuvilti. Todėl psichoanalizės proceso metu gali būti daug dėmesio skiriama kaltės jausmui ir kulpabilizacijai kaip neišpildyto noro atitikti standartus, patenkinti kitų lūkesčius, pasekmei. Tai gan dažna problema, nes visada ir visiems įtikti neįmanoma: aplinkos lūkesčiai ir projekcijos žmogaus atžvilgiu yra tarsi tinklai, į kuriuos daugiau ar mažiau visi papuolame. Psichoanalizė siekia priartėti prie kulpabilizacijos šaltinių ir priežasčių. Šis procesas padeda nukristi uždangoms nuo neadekvataus, sunkiai kontroliuojamo kaltės jausmo ir jį panaikinti, nes ieškoma tų pirminių troškimų ir norų, kurie konfliktiškai susidūrė su aplinkos projekcijomis mūsų atžvilgiu. Toks psichoanalizės procesas dažnai būna intensyvus ir nemalonus, nes reikalingos psichoanalizuojamojo pastangos išsilaisvinti iš narcisizmo ir kylančio kaltės jausmo, jeigu tavimi nesižavi. Reikalingos pastangos išsilaisvinti iš kompensacinių, kaltės inspiruojamų, mechanizmų siekiant gerai pasijausti (Pvz.: tam tikroje situacijoje suklydus, ar pasirodžius silpnai ir patyrus, kad dėl to tavimi nesižavima, neskubėti atsiprašinėti ir tokiu būdu save raminti). Taigi, siekiama rasti tą pirminį, kitų projekcijomis į mus užšlopintą troškimą ir galiausiai priimti savo norus ne kaip kitų lūkestį, kurį reikėtų patenkinti.

Sociologijos profesorius F. Singly teigia, kad žmogiškojo identiteto formavimuisi visada yra būtina sąveika tarp privačiosios ir norminės dimensijų³⁹. Tyrime buvo aptarta psichoanalizės teikiama pagalba šiai sąveikai įvykti. Dėl šio proceso psichoanalizuojamo žmogaus santykis su normomis gali pakisti ir tapti nebekonfliktišku, laisvu nuo nepagrįsto kaltės jausmo, o lojalumas socialinėms normoms nebebūti sąlyga jaustis vertingam. Tai įgalina mažiau kritišką ir adekvatų funkcionavimą socialinių santykių kontekstuose.

Išvados

1. Nors psichoanalizės ir socialinių normų tikslai yra skirtingi, jų tarpusavio sąveiką randame Edipo laikotarpyje: incesto draudimas yra fundamentalioji socialinė norma, nulemianti žmogaus santykį su kitomis, vėliau gyvenime sutinkamomis socialinėmis normomis.

2. Nagrinėjant imperatyvaus pobūdžio normos tikslus tiek Edipo laikotarpyje, tiek Dekaloge, nustatėme, kad norma įgalina žmogaus socialinį ir vertybinį vystymąsi. Tačiau konfliktiškas normos priėmimas Edipo laikotarpyje tampa vidinio konflikto pagrindu

39 Žr. Singly, F. *Le soi, le couple et la famille. La famille un lieu essentiel de reconnaissance et de valorisation de l'identité personnelle*, Paris: Nathan, 1996, p. 220.

kituose socialinių normų kontekstuose. Šio pirminio konflikto atkūrimas yra psichoanalizės proceso darbalaukis, patenkantis į socialinės normos diapazoną.

3. Psichoanalizė gali „apšviesti“ socialinėmis normomis reguliuojamas sritis atskleidama sąlygų, įtakų ir naujų galimybių kontekstus. Ji taip pat prisideda prie asmens identiteto formavimosi šalindama konfliktą tarp privačiosios ir norminės dimensijų žmogaus psichikoje. Tačiau psichoanalizės rezultatai negali tarnauti kaip kriterijus socialinių normų pokyčiams, nes psichoanalizės proceso rezultatas socialiniu normų požiūriu yra atviras visoms galimybėms, t. y. nesiekia padaryti žmogaus moralesnio.

4. Socialinės normos gali tapti mokslinį progresą besivejančia pasekme, arba rodykle, nurodanti ir apibrėžianti vertybines šio progreso kryptis. Likdama tik pasekme, norminė sritis rizikuoja aukoti žmogaus apsaugą dėl mokslo ir technologijų pažangos.

Literatūra

- Andrikienė, L. S. *Freudas. Varų psichologija. Psichoanalizės raida* / Andrikienė, L. Laurinaitis, E. Milašiūnas, R. *Psichoanalitinė psichoterapija*. Vilnius: Vaistų žinios, 2013, p. 11–39.
- Aristotelis. *Rinktiniai raštai. Nikomacho etika*, Vilnius: Mintis, 1990.
- Avoža, S. Bosaitė, A. Brazdeikis, S. Butov, S. Juzikienė, R. Mikelėnas, V. Mizaras, V. Smaliukas, A. Staskonis, V. Vileita, A. *Civilinė teisė. Bendroji dalis*, Vilnius: Justitia, 2009.
- Beirnaert L., *Aux frontières de l'acte analytique. La Bible, saint Ignace, Freud et Lacan*, Paris: Seuil, 1987.
- Binet, J.R. *Droit et progrès scientifique. Science du droit, valeurs et biomédecine*. Paris: Presses Universitaires de France, 2002, p. 35–58.
- Faes, H. *Le droit d'être homosexuel et la question du mariage*. Revue d'éthique et de théologie morale, 2013/1 (n°273), Paris: Cerf, p. 31–48.
- Fromm, E. *Psichoanalizė ir religija*. Vilnius: Mintis, 1981.
- Jankauskienė, D. *Sveikatos politikos vertybės ir iššūkiai artimiausiam dešimtmetyje / Sveikatos politika ir valdymas*, 2011, 1(3), p. 7–26.
- Juškevičius, J. *Principų taikymas norminant sveikatos priežiūros sritį / Jurisprudencija*. 2008, 12 (114), p. 8.
- Kajokas, T. V. *Tikėjimas ir psichoanalizė / Barštienė N., Kajokas T.V., Milašiūnas R., Ulevienė J., Židonienė R. Psichoanalitiniai etiudai*. Vilnius, Tyto alba, 2009, p. 9–18.
- Katuoka, S. *Tarptautinės teisės šaltiniai*. Vilnius: VĮ Registrų Centras, 2013.
- Kelsen, H. *Grynoji teisės teorija*. Eugrimas: Vilnius, 2002.
- Kunas, N. *Senovės Graikijos legendos ir mitai*. Kaunas: Šviesa, 1984.
- Myers, D.G. *Psichologija*. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2008.
- Paisant, Ch. *Les catholiques, la psychanalyse et la Bible. De Fabrique d'une alliance paradoxale / Dr. Aulenbacher Ch., MCF, Prof. Dr. Cotin J., Théologie pratique. Pédagogie. Spiritualité*. Vol. 12., Zürich, LIT, 2017.
- Singly, F. *Le soi, le couple et la famille. La famille un lieu essentiel de reconnaissance et de valorisation de l'identité personnelle*. Paris: Nathan, 1996.
- Sourieux, J.L. *Introduction au droit. Droit fondamentale*. Série „Droit politique et théorique“. Paris: Presses universitaires de France, 1990, p. 56.

- Aquin, T. *Somme théologique*, Ia, Iae, 4, 2. Paris: Cerf, 1984.
- Veniūtė, M. *Etika / Visuotinė lietuvių enciklopedija*. T. V. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2004, p. 620–622.
- Verbickas, M. *Prigimtinės ir pozityvistinės teisės sąveikos problematiškumas / Soter: Religijos mokslo žurnalas*, 2017, Nr. 61(89), p. 65.
- Vergote, A. *Psychologie et religion. Dieu, Mère, Père et Amant / Encyclopédie des Religions*, II, Paris: Bayard, 1997, p. 2275–2287.
- Vergote, A. *La loi symbolique: négativité et instauration d'un ordre. Le rapport à la loi dans l'adolescence*. Lille, Actes du Congrès international, 1988, p. 127–148.

IMPACT OF PSYCHOANALYSIS FOR COGNITION OF SOCIAL NORMS

Mindaugas Verbickas

Mykolas Romeris University, Lithuania

Abstract. *Modern society undergoes such rapid transformations, leading to social norms and institutions being faced with difficulties relating to adaptation. The question arises of whether psychoanalysis can be useful for the settlement of ethical and legal dilemmas related to the transformations of modern society. Even if the psychoanalytical process and social norms do not share the same goals, they meet in the Oedipal phase, because it is there, in the context of the prohibition of incest, that we find the first requirement that supposes the existence of moral law. Can data obtained in the process of psychoanalysis and examining a person's mental well-being be used as an argument to substantiate the cited transformations? Aren't certain value-based, institutional and legal transformations of modern society the result of the at least partial influence of data obtained during the process of psychoanalysis? However, unconscious meanings received as data in the psychoanalytic process and social norms are two completely different spaces: the moralist's power is always in the norms, but the outcome of a psychoanalytical process does not anticipate making patient moral. The process of psychoanalysis accomplishes the function of liberating the morality of guilt and changing the relation with social norms.*

Keywords: *psychoanalysis, social norms, Oedipus complex, Christian ethics, Christian morality*

Mindaugas Verbickas, Mykolas Romeris universiteto, Teisės fakulteto Viešosios politikos institutas, Doktorantas. Mokslinių interesų kryptys: krikščioniškoji etika, krikščioniškoji moralė.

Mindaugas Verbickas, Mykolas Romeris University, Institute of Public Law, Doctoral Student. Research interests: Christian ethics, Christian morality.